

tičnimi strukturami o kulturi, ki pa jih je bilo z ovoboditvijo konec. Preko idej najbolj znanih kulturnih delavcev (Josip Vidmar, Edvard Kocbek, Boris Zihler) so predstavljena osnovna kulturnopolitična izhodišča posameznih skupin v OF – skupine kulturnih delavcev, krščanskih socialistov in KPS, ki je po letu 1945 prevzela glavno vlogo pri oblikovanju kulturne politike.

Smernice nove kulturne politike so bile izdelane v letu 1944/45 pri Odseku za prosveto SNOS, v povojnem času pa so doživele spremembe glede na rast moči KP. Kulturna politika je bila usmerjena v zadovoljevanje kulturnih potreb širših družbenih slojev in ustvarjanje socialistične kulture. Pri prikazu organizacije za izvajanje kulturne politike predstavi nastanek, naloge in vlogo agitpropov – komisij za agitacijo in propagando pri partijskih komitejih, s katerimi je želela ustvariti nadzor v kulturi. Struktura agitpropa se je s komisijami, oddelki, odseki prenesla tudi v množične organizacije, a v prvih povojnih letih njihovo delo ni zaživele. Seznanani nas še z organizacijo in delom upravnih organov s področja kulture od najvišjih – republiških – do K.L.O. V nadaljevanju so vsak posebej predstavljeni: šolska politika (to temo je avtor obdelal še v posebnem prispevku Šolstvo na Slovenskem v letih 1945-1951 v Zborniku za zgodovino šolstva in prosvete, 24/1991), ljudskoprosvetno delo in kulturna dejavnost.

Kulturna politika v širšem pomenu besede in njeni posamezni elementi so predstavljeni še v času petletke v poglavju Kulturna politika in petletka (Kultura v petletnem planu narodnega gospodarstva, Petletka in reorganizacija izobraževalnega procesa, aktivizacija sindikatov na ljudskoprosvetnem področju, Znanost in umetnost v petletnem planu, Spremembe v organizacijski strukturi kulturne politike) in v času spora z informbirojem in uvajanja samoupravljanja v poglavju Kulturna politika v času informbirojevskega spora in začetkov samoupravljanja (podnaslovi tem: Tuji vplivi na slovensko kulturno politiko v času zaostrovanja sovjetsko-jugoslovanskih odnosov, Čistke med kulturnopolitičnimi in kulturnimi delavci, Spreminjanje odnosa do sovjetskega vpliva v kulturni politiki, Spremembe v organizaciji šolstva po III. plenumu CK KPJ, Ljudskoprosvetno delovanje po II. kongresu Ljudske prosvete in Novi idejni tokovi v umetnosti).

V sklepnem poglavju Slovo od načel socialističnega realizma (Tuji vplivi v kulturi v začetku petdesetih let, Ustanovitev Zveze delavskoprosvetnih društev Svoboda, Slovo od načel socialističnega realizma, Konec agitpropovske kulturne politike) ugotavlja avtor, da pomeni leto 1952 z ustanovitvijo zveze Svobod, III. kongresom književnikov Jugoslavije in VI. kongresom KPJ (ZKJ) spremembo kulturnopolitične usmeritve, ne pomeni pa kakšne globoke prelomnice s starim in začetek novega, saj je plod razvoja od leta 1950 oziroma uresničevanja smernic kulturne politike, sprejetih na III. plenumu CK KPJ decembra 1949. Partija se je odrekla ideji sovjetskega socialističnega realizma, ne pa vlogi idejnega voditelja in nadzornika kulturne politike (str. 650-651).

Če se ozremo na omenjeno delo še skozi oči arhivista, nam nudi ob predstavitvi določenih fondov v arhivih in ohranjenosti arhivskega gradiva še pomoč pri oblikovanju historiatov fondov in vpogled v organizacijsko strukturo upravnih organov na področju kulture (zgodovina inštitucij). Kot arhivist omenjam sicer drobno pomanjkljivost pri objavi petih dokumentov – niso namreč citirani, – ki ob dveh zemljevidih – razširjenost SKUD na slovenskem prostoru spomladi 1950 in delavskoprosvetnih društev Svoboda konec leta 1952 – pestrijo knjigo.

Lida Turk, Glas v ... etru, Trst 1991, 251 strani

Metka Gombač

Od oktobra 1985 do junija 1986 je na tržaškem radiu potekal niz »40 let slovenskih radijskih oddaj v Trstu«, kjer so bivši in sedanji sodelavci radia predstavili povojno vlogo in delo te hiše. Lida Turk, avtorica oddaj, je zbrala in prenesla na papir 29 oddaj ter tako poskrbela, da se tudi v pisni obliki ohrani podoba štiridesetletnega delovanja slovenskega radia v Trstu. Knjigo je izdal deželni sedež RAI za Furlanijo – Julijsko krajino pod pokroviteljstvom predsedstva italijanske vlade, izid pa so omogočili slovenski denarni zavodi v Italiji. V sedemnajstih poglavjih, ki istočasno označujejo posamezne vsebinske sklope, avtorica preko pričevanj uslužbencev in številnih sodelavcev podaja zgodovino slovenskega radia v Trstu.

Zgodovina Radia Trst A (to je njegov sedanji naslov), sega v prve dni maja 1945, ko so jugoslovanske enote osvobodile mesto. Svojo predzgodovino ima slovenska radijska postaja že v letu 1944, saj so Nemci ob zasedbi teh krajev na tržaškem radiu uvedli oddaje v slovenskem jeziku. Eden od mejnikov v zgodovini Radia Trst A je bil 12. junij v burnem letu 1945, ko so zavezniške vojaške sile skupaj s civilno upravo mesta prevzele tudi vodstvo radijske postaje. Oddaje so bile tedaj v italijanskem, slovenskem in angleškem jeziku. Intervjuji, ki so nastali na osnovi spominov sodelavcev Radia Trst A v vsem povojnem obdobju, nam med drugim posredujejo splošno vzdušje slovenske narodnostne skupnosti v Italiji, pokažejo nam, kakšen odnos je v vseh teh letih imela manjšina do slovenske radijske postaje, katere in kakšne oddaje so sestavljale program ter kakšni odnosi so vladali med sodelavci radia, ki je bil posebno v prvih dveh desetletjih po vojni najpomembnejše informativno sredstvo. Menjava uslužbencev je bila kar pogosta. Težko je bilo na primer posameznikom pristati na cenzuro programa s strani Zavezniške vojaške uprave. Na nerazumevanje pa so sodelavci radia naleteli tudi med predstavniki Pokrajinskega NOO in Mestnega osvobodilnega sveta Trst, ki so obsojali njihovo sodelovanje z zavezniki. Politična trenja med slovensko

manjšino, ki so se zelo zaostri v času informbiroja leta 1948, so prizadela vsa področja življenja in udejstvovanja Slovencev v Italiji. Radio Trst A je v tem obdobju zapustila cela vrsta sodelavcev, med katerimi so nekateri emigrirali v Južno Ameriko. Od leta 1949 do leta 1955, ko je prevzela postajo RAI, so dajali značaj slovenskim radijskim oddajam posamezniki, ki so ob koncu vojne prišli v Trst iz Jugoslavije, ker se niso strinjali z novo ureditvijo, ali pa so se morali zaradi drugih razlogov umakniti preko meje. Zanimivo je, da poslušalci prav v tem obdobju marsikdaj niso doživljali radia kot svojega, saj so bili begunci iz Jugoslavije v glavnem intelektualci in razlike med njimi in Primorci, za katerimi je bilo dvajsetletno obdobje fašizma brez slovenskih šol, niso bile le politične, ampak tudi kulturne. Od leta 1955 je radijska postaja postopoma začela opuščati svoj izrazito propagandni značaj, vendar so pretekla še mnoga leta, da so na Radiu Trst A našle mesto vse komponente slovenske manjšine v Italiji. Počasi so začele v program vstopati oddaje iz Goriške, Beneške Slovenije, Režije in Kanalske doline. Zelo težko je bilo v začetku pripraviti oddaje iz teh krajev, predvsem zaradi njihove izoliranosti. Pionirsko delo na tem področju je

opravil Pavle Merku, ki je vrsto let zbiral in snemal oddaje po Beneški Sloveniji in Režiji ter tako obogatil arhiv radia, obenem pa vzpostavljaj stike in zveze s prebivalci Beneške Slovenije in drugih pokrajin.

Zbrani spominski intervjuji, ki jih je za knjigo obdelala in pripravila Lida Turk o Radiu Trst A nedvomno zaslužijo tako reprezentacijo. Intervjuji so skrbno obdelani, vidi se, da je izpisovalec zelo pazil, da se ni spreminjala osnovna misel pričevanj. Ob prebiranju izjav občutimo vzdušje, ki je vladalo v studijih, predanost posameznikov, konfrontacije starih in novih idej, seznanimo se z vrstami oddaj, reformami, ki so spreminjale strukturo in delo na radiu in sledimo, kako se je v obravnavanem obdobju radio vedno bolj odpiral in iskal stik s poslušalci.

Res, da je »prenos oddaj na papir«, kot pravi v uvodu Turkova, spremljalo nekaj težav, saj so odpadli zvočni zapisi protagonistov in pričevanja izgube osebno noto s katero je živa pripoved obarvana, vendar pa na tak način zapisani spomini nimajo več samo značaja proslavljanja okrogle obletnice radijske hiše, ampak ima publikacija že karakter resno opravljene študije o določenem času tržaške zgodovine.